

СТАНОВИЩЕ

за дисертационния труд на МАРИЯ ЗДРАВКОВА КИРОВА

на тема "Бедността сред жените пенсионери в България (2000-2015 г.)

за присъждане на образователната и научна степен "доктор"

в професионално направление 2.3. Философия (Етика-Социални изследвания на пола);

катедра "Логика, етика, естетика", Философски факултет, СУ "Климент Охридски"

**от професор дфн Татяна Петрова Батулева - Институт по философия и социология към
Българска академия на науките**

Представеният от Мария Кирова дисертационен труд в обем на 185 страници, включва увод, три глави, заключение и библиография. Дисертантката е посочила 136 заглавия (82 на кирилица и 54 на латиница), както и серия национални и европейски нормативни документи. В съдържателно отношение уводът е много добре структуриран и включва необходимите компоненти: формулиране на обекта, предмета и целите на изследването, преглед на степента на проучване на проблематиката; описание на методологическия инструментариум и фиксиране на хронологичните рамки; лансиране на авторските тези. Детайлно представените задачи допринасят за изключителната актуалност на избраната от авторката тема не само в български, но и в световен контекст. Нарастването на броя на възрастните хора, ейджизмът като *byproduct* на сексизма, традиционно по-ниският от този на мъжете статут определят съдбата на жените-пенсионерки - тази съзнателно изтласквана, а често дори невидима за обществото група, върху която то по традиция проектира своите страхове и негативни емоции. Още повече, че както "женското лице на старостта", така и феминизацията на бедността са недостатъчно изследвани на българска почва.

В първа глава дисертантката обговаря основните понятия, с които ще борави в изследването си (бедност, късна зряла възраст, социално конструиран пол) и очертава възможността за приложение на теоретичната перспектива на множествения характер на неравенствата към ситуацията на жените пенсионери. В този контекст полът като основна социална категория се превръща в лакмус, извеждащ наяве неравнопоставеността и изключеността от обществения живот на жените в пенсионна и следпенсионна възраст. На основата на коректно позоваване върху изследвания на български и чужди авторки Кирова заявява своята позиция за разликата между социално конструиран пол (*gender*) и биологичен пол (*sex*) и използва това разграничение за теоретична рамка, разкриваща възможности за промяна

на половите стереотипи и полово йерархизираните роли.

Изборът на структура и подход на тази първа глава има няколко предимства: концептуализацията на връзката пол-бедност се разглежда като многомерен феномен, интегриращ в себе си социални, икономически, духовни и психологически проблеми; наред с абсолютните, обективни стойности на бедността се осмисля и нейната субективна линия; извежда се наяве невидимият джендър аспект в анализа на бедността; бедността се анализира не само като материална депривация, но и като стесняваща хоризонта бариера, ограничаваща реализацията и реалната свобода. Накратко са анализирани и основни феминистки перспективи към старостта (късната зряла възраст), както и необходимостта от деконструиране на стереотипите, маргинализиращи възрастните жени. Не е подмината и социологическата перспектива към „активното стареене“ (като своеобразен "живот плюс"), от една страна, и двойния стандарт в стареенето, от друга. Още тук виждаме някои от качествата на предложения труд. Едно от тях е умението на авторката да се движи в *два регистъра*: обективната ситуация на жените в "късна зряла възраст" и техния собствен вътрешен опит като субективно усещане за изключеност и отчуждение. Значение има и умението ѝ да заявява и обосновава своя собствена позиция – в случая, "необходимостта от превръщането на възрастовите отношения в политически значим проблем", който изисква адекватно решение.

Във втора глава се извеждат основните изследователски методи на предстоящия емпиричен анализ. Тук изложението следва две основни линии: първата ни среща с количествен анализ на богатата серия от статистически данни от европейската и националната нормативна регулация, свързана с възрастните и в частност жените-пенсионери; втората обосновава избора на методологична рамка, чрез която се реализира настоящото изследване, а именно подхода на способностите, разработен в концепциите на Амартия Сен и Марта Нусбаум. Избор, основателно мотивиран от факта, че импликациите му дават възможност за концептуализиране на връзката пол/възраст/бедност и многостранна интерпретация на социално-икономическата ситуация на жените пенсионерки в България, от една страна, и релевантните социални политики, насочени към възрастните хора, от друга.

Емпиричната част на дисертацията е концентрирана в трета глава. В нея през призмата на подхода на способностите и чрез анализ на серия от интервюта, са формулирани ценни изводи относно политиките в България, визиращи възрастните. Тези малки разкази на женското случване ни срещат с различните лица на бедността-преживяване, с нейните качествени компоненти, с онова, което остава скрито зад унифициращите количествени маркери, като невъзможността за автономия и съхраняване на личното достойнство. Този подход, позволяващ

да бъде преодоляна представата за възрастните като хомогенна група, която, по думите на един български изследовател (М. Мизов), е олицетворение на "напълно амортизирана, непотребна заради гаранционния си срок, вредоносна за развитието на човечеството", група е друг съществен принос на дисертационния труд. Затова основателно може да се разглеждат като реален опит за допълване на българската джендър-история.

Мария Кирова има статии по темата, както и участия в няколко национални конференции. Авторефератът отразява адекватно съдържанието на дисертацията. Като имам пред вид качествата на предложения труд "Бедността сред жените пенсионери в България (2000-2015 г.)", неговата актуалност в теоретичен и практически план, както и заложените в него бъдещи възможности за развитие, убедено ще гласувам на докторантката Мария Здравкова Кирова да бъде присъдена ОНС "доктор по философия".

Професор дфн Татяна Батулева